

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за присъждане на научна и образователна степен „доктор” по професионално направление 3.4. Социални дейности (Клинична социална работа с лица с психични разстройства)

Тема на дисертацията: «ПРЕВЕНЦИЯ НА СОЦИАЛНОТО ИЗКЛЮЧВАНЕ ПРИ ХОРА С ПСИХИЧНИ РАЗСТРОЙСТВА».

Автор: Симеон Сапунджиев

Научен ръководител: доц. д-р Вержиния Боянова

Рецензент: проф. д.п.н. Надежда Витанова

Представеният дисертационен труд е придружен от всички необходими документи и материали на хартиен и електронен носител, според изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ “Св.Климент Охридски”.

Докторантът е приложил 8 броя публикации, свързани с темата на дисертацията, от които 1 студия в Годишник на СУ, 2 публикувани доклада в Годишник на ШУ, 2 статии в електронно списание на СУ “Социална работа”, 1 статия в сборник “Пътища на професионализма в социалната работа” и 2 публикувани доклади от конференции.

В процеса на образованието си и извършване на дейности с професионална насоченост С. Сапунджиев усвоява умения и компетенции, съответстващи на научните му интереси и научната област, в която е разработен дисертационният труд.

Пътят на професионално развитие на Симеон Сапунджиев включва обучение в СУ “Св. Климент. Охридски” по Социални дейности – с образователна степен “бакалавър” и по Трудова и организационна психология - с образователна степен “магистър”. Зачислен е, като редовен докторант към катедра “Социална работа” на СУ, като по време на докторантурата си има и преподавателска дейност по клинична социална работа и участие в супервизии на преддипломната практика на завършващи студенти в СУ . Работи и като социален работник в Комплекс за

психично-здравни услуги на Фондация “Глобална инициатива в психиатрията”, София.

През настоящата година е избран и назначен на длъжността “млад учен” в катедра “Социална работа” на СУ.

Предложеният дисертационен труд е плод на целенасочено теоретично и емпирично изследване, построено върху **идеята за значимостта на работата на социалния работник за постигане на социално включване на хора с психични разстройства, чрез рехабилитация и превенция на социалното изключване.**

Концептуалният план на дисертацията разкрива възможността да се приложи системно изследване, както по **теоретично** изведени значими критерии, така и да се открие **практическата значимост на емпириката**. В този смисъл и като се имат предвид съвременните методически, психологически, социални и здравни параметри на социалната работа, проблематиката на дисертацията се характеризира с **теоретична и научно-практическа значимост и актуалност**.

Трудът е структуриран в **четири основни глави и принадлежащите им точкувани подчасти към всяка глава**, поместени върху 280 страници, включително увод, заключение и списък на използвана литература. Описани са общо 165 заглавия на литературни източници, от които 132 - на кирилица и останалите - на латиница. Посочените заглавия са **подходящо подбрани**, съобразно целта и съдържателните параметри на научния труд.

В изложението са поместени **28** таблици и **11** диаграми, които систематизират и онагледяват сполучливо резултатите от теоретичното и емпиричното изследване.

Към посочения основен текст на дисертацията са добавени в отделно книжно тяло Приложения с подробно описание на методите за емпиричното изследване и резултатите от корелационни зависимости между отделните им скали.

С. Сапунджиев показва **отлично разбиране за необходимостта да бъдат целенасочено организирани и оптимизирани специфични подходи и методи на социалната работа за рехабилитация и целенасочена социална подкрепа на лица с психични разстройства**. В този контекст във **увода** на дисертацията авторът подчертава значимостта и рамката на проблематиката; формулирани са **обектът и**

предметът, целта, научните и научно-приложните задачи на теоретичното и емпирично изследване. Прецизно от понятийна гледна точка е представена основната **хипотеза**. Посочени са както методите на теоретичното и емпиричното изследване, съобразени със задачите и хипотезата на изследването, така и статистическите методи за обработка и валидиране на емпиричните резултати. **Част от диагностичният инструментариум е авторски, което е важен приносен момент в дисертационното изследване.**

Първа глава на изложението (с. 12 - 117) включва 14 основни заглавия със съответните подточки, в които е представена теоретичната постановка на изследването, очертана чрез съчетаването на психологически, психосоциални и методически **подходи**:

- Авторът успешно систематизира основните **ключови понятия**, използвани в съдържателната структура на дисертацията.

- Чрез **задълбочено проследяване** на различни авторски концепции и формулировки, докторантът представя същността и видовете психични разстройства, като акцентира върху шизофренията и афективните разстройства, имайки предвид характеристиките на хората, включени като обект на изследването и техните социално-медицински проблеми и потребности.

- Основната част от теоретичната постановка е насочена към проблема за **«социалното изключване»** на хората с психични разстройства, профилактиката, превенцията и подходите в социалната работа за постигане на **«социално включване»**.

- Посочените от автора **професионални умения на клиничния социален работник**, съответстващи на по-значимите в съвременната теория и практика програми, проекти и стратегии за социално включване, сполучливо допълват целенасочеността на теоретичната постановка.

Втора глава на изложението, която е пряко свързана с теоретичната постановка, представя **модели и подходи за психосоциална рехабилитация на лица с психични разстройства** (с.117 – 135).

Отделянето на тази проблематика в самостоятелна глава е напълно основателно, като се има предвид втория етап на емпиричното изследване, чиято цел е експериментиране и апробиране на **Авторски практико-приложен модел** за превенция на социалното изключване и постигане на социално включване на лица с психични разстройства.

В този смисъл **може да се препоръча** дисертационният труд да има две части: Теоретично изследване и Емпирично изследване, като съответно към всяка част на бъдат включени по две глави със съответните им точкувани подчасти.

Важни акценти във втора глава:

- С приносни моменти се отличава представянето и съпоставянето на десет актуални за практиката модели, чието приложение намира място в европейската социалната практика и у нас.

- Въз основа на анализа и съпоставянето на тези модели, авторът извежда **концептуална рамка** на възстановяването на личността в процеса на психосоциална рехабилитация и осигуряване на професионална заетост на хората с психични разстройства.

Като цяло теоретичното изследване се отличава не само с богатството на анализирани теоретични идеи и концепции, но и с проява на личната позиция и отношение на автора към посочените по-горе теоретични постановки и идеи.

Във **трета глава** (с. 135 – 211) от дисертацията авторът представя емпиричното си изследване по посока на целта, задачите и хипотезата, формулирани в началото на дисертационния труд, като постановка на теоретичното и емпиричното изследване. В дизайна на “емпиричното изследване” авторът уточнява извадката на експерименталното изследване и добавя по-разширено съдържание на обекта и задачите.

От съществено значение за цялостта на емпиричното изследване е **операционализацията на променливите** към основните методи на емпиричното изследване, които авторът разпределя в две групи:

- За изследване на включените в извадката хора с психични разстройства: “Многомерна скала за възприятие на социалната подкрепа – “MSPSS” ,

“Скала за дискриминация и стигма – DISK 12”, “Многофакторен личностен въпросник – Mini- mult”; както и анкета, която е разработена от автора по определени критерии.

- Методи, насочени към специалистите в сферата на психичното здраве: интервю и експертна оценка.

Методите, разработени от автора имат приносен характер като замисъл, обработка и анализ на резултатите.

Операционализацията на променливите в хода на емпиричното изследване дава възможност на С. Сапунджиев за приложението на системен и диференциален подход към анализа на емпириката.

Прави впечатление коректното и систематичното представяне на емпиричните резултати в 25 броя таблици и 9 диаграми, данните от които са **статистически обработени, чрез алтернативен, вариационен, дисперсионен и корелационен анализ**. Освен това емпиричните резултати са **статистически валидизирани**, чрез извеждане на абсолютните и относителните им стойности и измерване на стандартно отклонение.

В четвърта глава от дисертацията е представен приложеният експериментално **авторски “Интегративен практико-приложен модел “включени”**”.

Моделът има разгърната структура, съответстваща на 16 конкретни цели, които авторът си поставя за постигане на психосоциална рехабилитация и превенция на социалното изключване при хора с психични разстройства.

Моделът е приложен експериментално в две експериментални групи:

- с клиенти на социалните услуги в Дневен център, Защитено жилище и клинична социална работа на терен;

- с клиенти в Център за социална рехабилитация и интеграция.

Многокомпонентната структура на модела дава възможност за последователна и системна работа с хората, включени в експерименталната извадка.

Резултатите от експеримента се доказват по време на контролния етап, чрез сравнение на емпиричните резултати “вход-изход”. Табличното им представяне (табл. 25-28) и анализиране е съобразено със задачите и хипотезата на изследването.

Заключението на дисертационния труд обобщава резултатите според хипотезата на изследването, което дава възможност на автора да направи поредица от обосновани **препоръки** към дейностите на клиничния социален работник, тяхната насоченост и практическа значимост.

Следва да се подчертае, че в цялото изложение на дисертацията проличава личната ангажираност и конструктивно отношение на Симеон Сапунджиев към представеното теоретично и емпирично изследване.

Посочените до тук основни акценти в съдържанието на дисертацията и направените **текущи** забележки ми дават основание да добавя още няколко **препоръки и въпроси** към докторанта, както и да посоча основните **приносни моменти**:

Препоръки:

- Разгърнатото съдържание, включено в четирите глави, би могло да се обобщи диференцирано, чрез извеждане на съответни **обобщения в края на всяка глава**.

- Цялостта на теоретичната част на дисертацията би могла да се открие по-ясно, чрез приложение на **системен и диференциален подход към анализа на проследените теоретични идеи и концепции**, така както това е направено в хода на анализа на емпириката.

- Представените променливи в емпиричното изследване биха могли да бъдат разграничени, като “зависими” и “независими”.

- Значимостта на конструктите, включени в Модела, би могло да бъде подчертана, чрез проследяване на **връзките и взаимните зависимости между тях**.

Въпрос: Какви изводи и обобщения могат да се имат предвид за ролята на супервизията в клиничната социална работа и по конкретно – за успешното приложение на Модела?

По-значими приноси на дисертационния труд за теорията и практиката са следните:

- Налице е оригинална **концепция** за значимостта на моделирането при работа с хора с психични разстройства с цел преодоляване на тяхното изключване и постигане на социална рехабилитация и включване.

- Дисертантът успешно отстоява в теоретичен и емпиричен план **авторската си теза и отношение**, които са свързани с **многоаспектен поглед** към хуманната същност на професионалната дейност на социалните работници.

- С приносно значение е **апробацията** върху български контингент на **авторската модификация** на Скалата за дискриминация и стигма – DISC – 12.

- Емпиричното изследване е осъществено с богат инструментариум, като **част от диагностичните методики са с авторски принос**.

- Експерименталното приложение и доказателствения материал, свързан с разработения от автора **Модел**, е принос в клиничната социална работа при хора с психични разстройства.

- Емпиричните резултати са **валидизирани**, чрез подходяща статистическа обработка.

Авторефератът на дисертацията отговаря на съдържанието и структурата на дисертационния труд и подчертава най-значимите му приносни аспекти.

Заклучение

Дисертацията на Симеон Сапунджиев се отличава с **актуална проблематика** и **ярки достоинства** в теоретичен и емпирико-изследователски план.

Пространното изложение е добре структурирано и логично подредено.

Авторът постига целите си и представя убедителни резултати в **потвърждение на авторските си тези**.

Демонстрира **умения за подбор и приложение на теоретични и емпирични изследователски методи**.

В цялото изложение на дисертацията проличава **личната ангажираност и конструктивно отношение** на С. Сапунджиев към разработената от него проблематика

Считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности за прилагането му в СУ «Св. Климент Охридски». **Казаното по-горе ми дава основание убедено да предложа на Уважаемото научно жури да присъди на Симеон Иванов Сапунджиев образователната и научна степен «Доктор» по професионално направление 3.4. «Социални дейности (Клинична социална работа)**

27. 05. 2020 г.

Рецензент:

(проф. д.п.н. Н.Витанова)